

**ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОСИЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОСЯГАННЯ НА ОБ'ЄКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ****ON THE NEED TO STRENGTHEN CRIMINAL LIABILITY FOR ENCROACHMENT
ON INFORMATION SECURITY OF UKRAINE**

**Колб О.Г., д.ю.н., професор, заслужений юрист України,
голова робочої групи волонтерів**

*Громадська організація «Союз інвалідів Чорнобиля Волині»
Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Союз Чорнобиль України»*

В статті здійснено аналіз діяльності деяких суб'єктів та учасників інформаційних правовідносин в Україні, встановлені основні джерела посягань на об'єкти правової охорони у зазначеній галузі суспільної діяльності, а також запропоновані авторські науково обґрунтовані заходи, спрямовані на усунення існуючих у зв'язку з цим проблем, у тому числі й шляхом посилення кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти інформаційної безпеки.

Як це витікає із змісту Закону України «Про державну таємницю», одним з її елементів складають відомості, які пов'язані з інформаційною безпекою нашої держави [1]. Виходячи з цього, у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю, це питання визначено пріоритетним практично у всіх розділах даного нормативно-правового акту [2].

Поряд з цим, як свідчить практика, дотримання та реалізація положень законодавчих актів з означеної проблематики як до війни з Російською Федерацією [3, с. 67–78], яка розпочалась 24 лютого 2022 року, так і в сьогоденній военній обстановці, в Україні залишаються на вкрай низькому рівні, що, у свою чергу, підвищує рівень протиправних посягань не тільки на об'єкти інформаційної безпеки, але й в цілому негативно впливає на ефективність діяльності, що стосується національної безпеки [4, с. 98–104]. При цьому суб'єктами різноманітних правопорушень в галузі інформаційного забезпечення в Україні виступають як представники органів державної влади, так і пересічні громадяни, а також працівники засобів масової інформації. І, навіть щоденне нагадування відповідних посадових осіб нашої держави про юридичну відповідальність за розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, не дає бажаного результату, позаяк такий засіб кримінологічної профілактики (у виді застереження) [5, с. 105–112] позбавлені позитивної результативності у силу існуючої в Україні слідчо-судової практики з означених питань [6, с. 14–22] та через невизначеність у зв'язку з цим по змісту норм Кримінального кодексу (КК) [7, с. 67–80].

Знову ж таки, зазначений державний підхід (у формі діяльності оперативно-розшукових підрозділів та слідчих [8, с. 8–15]) не тільки не дозволяє належним чином реагувати на відповідні детермінанти, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень у сфері інформаційної безпеки [9, с. 274–280], але й створює відповідні юридико-психологічні передумови формування протиправної поведінки для слідчих і прокурорів, які є суб'єктами кримінально-процесуальних правовідносин у даній галузі суспільної діяльності [10, с. 146–155]. А це все, у кінцевому підсумку, підвищує рівень потенційних загроз на національну безпеку в умовах воєнного стану в Україні [11, с. 33–47]. При цьому, об'єктами кримінальних посягань виступає не тільки воєнна безпека (власне, безпека військовослужбовців, відповідних підрозділів та їх бойове, матеріально-технічне та інше забезпечення тощо) [2], але й інші об'єкти, що пов'язані з інформаційним забезпеченням життєдіяльності в Україні (енергетична безпека [12, с. 2434–2440]; кібербезпеки [13, с. 80–86]; інші об'єкти профілактики [14, с. 39–54]).

Вивчення наукової літератури показало, що досить активно та предметно означеною проблематикою займаються такі науковці, як: В. С. Батиргарєєва, А. А. Вознюк, Б. М. Головін, О. О. Дудоров, О. М. Джу́жа, М. В. Карчевський, О. О. Кваша, Ю. В. Луценко, С. Л. Мозоль, Є. О. Письменний, М. В. Шепітько та ін.

Поряд з цим, питання щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері волонтерської діяльності досі на доктринальному рівні досліджені не в повній мірі, що не дозволяє ефективно впливати на практиці на детермінанти, які обумовлюють вчинення цих суспільно небезпечних діянь.

Саме з цих міркувань і обрано тему даної наукової статті та визначено її головну мету – визначити основні проблеми, що потребують вирішення по суті, а також пріоритетне завдання – розробити науково обґрунтовані заходи, спрямовані на удосконалення законодавчих засад, пов'язаних із посиленням кримінальної відповідальності за посягання на об'єкти інформаційної безпеки України.

Ключові слова: інформаційна безпека, воєнна безпека, національна безпека, державна таємниця, публічна інформація, інформація з обмеженим доступом, суб'єкти та учасники інформаційної діяльності.

The article analyzes the activities of some subjects and participants of information relations in Ukraine, identifies the main sources of encroachment on the objects of legal protection in this area of public activity, as well as proposed author's scientifically sound measures to eliminate existing in this regard problems, including by strengthening criminal liability for encroachments on information security.

As follows from the content of the Law of Ukraine "On State Secrets", one of its elements is information related to information security of our state. Based on this, in the Code of Information, which is a state secret, this issue is identified as a priority in almost all sections of this legal act. Along with this, as practice shows, compliance with and implementation of the provisions of legislative acts on this issue as before the war with the Russian Federation, which began on February 24, 2022, and in the current military situation in Ukraine remain extremely low, which, in turn, increases the level of illegal encroachments not only on information security facilities, but in general negatively affects the effectiveness of activities related to national security. At the same time, the subjects of various offenses in the field of information support in Ukraine are both government officials and ordinary citizens, as well as media workers. And, even the daily reminder of the relevant officials of our state about the legal responsibility for the disclosure of information constituting a state secret, does not give the desired result, as such a means of criminological prevention (as a warning) is deprived of positive effectiveness due to the existing in Ukraine investigative and judicial practice on these issues and due to uncertainty in this regard on the content of the Criminal Code (CC).

Again, this state approach (in the form of operational and investigative units and investigators) not only does not allow to respond properly to the relevant determinants that contribute to the commission of criminal offenses in the field of information security, but also creates appropriate legal and psychological prerequisites for the formation of illegal behavior for investigators and prosecutors who are subjects of criminal procedural legal relations in this area of public activity. And all this, in the end, increases the level of potential threats to national security in the martial law in Ukraine. At the same time, the objects of criminal encroachment are not only military security (actually, the security of servicemen, relevant units and their combat, logistical and other support, etc.), but also other objects related to information ensuring livelihoods in Ukraine (energy security; cybersecurity; other objects of prevention).

Key words: information security, military security, National security, state secret, public information, restricted information, subjects and participants of information activities.

Сутність досліджуваної проблематики полягає у тому, що і суб'єкти, і учасники інформаційної діяльності в Україні неналежним чином дотримуються у цьому процесі вимог принципу законності, основи якого закріплені в ч. 2 ст. 19 Конституції України.

У першу чергу, це стосується представників органів державної влади, які відповідно до вказаної вище норми Основного закону, зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. зокрема, жоден народний депутат (причому, ні від провладної фракції, ні від опозиції) не вправі доводити інформацію про стан військових дій в Україні (а, це сьогодні роблять всі політики для збереження свого рейтингу [15]).

Такий висновок витікає як із змісту нормативно-правових актів, що регулюють питання, пов'язані із забезпеченням режиму таємності в Україні, так і із змісту Закону України «Про доступ до публічної інформації» [16]. Так, у ч. 2 ст. 1 даного нормативно-правового джерела зазначено, що публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом (а, це ст. ст. 6, 7, 8 та 9 вказаного вище закону).

Отже, в умовах воєнного стану жоден представник влади в Україні не вправі публічно розголошувати відомості про країну, які мають намір надати нашим Збройним Силам відповідні види військової зброї (а, сьогодні, деякі із цих службовців і посадових осіб, не встигнувши вийти із закритої наради (з обмеженим інформаційним доступом) дозволяють собі давати свої оціночні судження щодо предмету обговорення військових питань тощо, що нерідко приводить до передбачуваних у випадках недотримання державної таємниці тяжких наслідків для держави) [17, с. 162–170].

І, це при тому, що у чинному КК України є низка статей, які передбачають кримінальну відповідальність за порушення вимог з питань інформаційної безпеки та принципу законності (ст. ст. 111, 114-1; 328, 330, ін.). Але і бездіяльність відповідних суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності (ст. ст. 36, 38, 40, 41, 214, 216, ін. Кримінального процесуального кодексу (КПК) України), і відсутність реакції відповідних служб Офісу Президента України, та викривлена правоохоронна практика, що склалась в нашій державі на протязі більш як 30-річної історії її незалежності [18, с. 21–32]. Все це створило соціально-правове підґрунтя (детермінувало) для зловживання народними депутатами та іншими представниками державної влади своїми повноваженнями у сфері інформаційної безпеки, а, отже, сьогоднішнє так зване «фахове коментування» воєнних подій в Україні та пов'язаних з нею інформаційних процесів за кордоном – грубе порушення принципу законності їх діяльності та законодавства з питань державної таємниці.

Аналогічна протиправна діяльність характерна й для деяких інших категорій державних службовців та посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Як приклад, можна назвати щоденні перегони «хто перший», які влаштовують у сьогоднішні радники (штатні позаштатні) вищих елементів влади в Україні, наносячи таким чином відкрито (у виді не отриманої зброї, коштів, матеріально-технічних ресурсів тощо – так званої у праві «втраченої користі») або потенційну в подальшому шкоду державним інтересам – і це те ж кримінальне правопорушення, на яке мають реагувати відповідні правоохоронні органи [19].

Не меншу шкоду, як свідчить практика, завдають й оціночні судження деяких послів України за кордоном, які створюють таким чином штучні (але досить складні) проблеми у відносинах України з деякими державами [20], чого він не вправі здійснювати, виходячи із своїх повноважень та у силу того, що офіційно представляти нашу державу на міжнародному рівні, у тому числі й шляхом використання відповідних інформаційних засобів, має лише Президент України (п. 3 ст. 106 Конституції України).

Створивши також протиправною і безкарною діяльністю небезпечний прецедент, представники влади обумо-

вили аналогічні діяння з боку й інших учасників інформаційних відносин в Україні. Зокрема, у часи війни досить активно у цьому контексті діють так звані «доморошені фахівці в галузі військової справи», які не тільки додають «інформаційного вогню» у публічну інформацію [21], джерела походження якої вини приховують, керуючись нормативно-правовими засадами діяльності журналістів в Україні [22].

У такому ж сенсі, замість об'єднання нації та суспільства у час війни, діють релігійні фанати України, які не тільки вчиняють спроби розпалити ворожнечу серед віруючих всередині нашої держави, але й дають публічну оцінку релігійним діячам Ватикану, заробляючи на цьому свої «жалюгідні дивіденди» на релігійних почуттях вірян [23] – і це при тому, що чинний КК передбачає кримінальну відповідальність за такі суспільно небезпечні діяння (ст. ст. 161, 178, 179, 180, ін.).

Як видається, в умовах війни державі варто досить жорстко застосовувати законодавство України про кримінальну відповідальність (ст. 3 КК) щодо всіх винних осіб, які в інформаційному просторі та на законодавчому рівні (у виді відповідних безглуздя та, одночасно, шкідливих для держави законопроектів (як от: про внесення змін до гімну України; т. ін.)) знижують єдність громадян перед військовою загрозою РФ, а також зловживають своїми правами в інформаційному просторі, посягаючи таким чином у цілому на національну безпеку України.

Такий висновок та авторський підхід по суті даної проблематики ґрунтується на основах категорії причинності, яка пояснює процес детермінації тих чи інших явищ і процесів у суспільній діяльності [24, с. 333-340]. Саме з цих міркувань можна пояснити випадки великої частини так званих «блогерів» та інших пересічних громадян робити власні інформаційні сюжети в Інтернеті бомбувань населених пунктів та військових об'єктів в Україні, а також інших тому подібних подій з участю військових формувань нашої держави.

У зазначених умовах, як видається, держава має не тільки проводити профілактичні бесіди та роз'яснення для такої категорії правопорушників, але й більш предметно та без винятків ефективно застосовувати кримінально-правові репресії щодо винних осіб.

Для реалізації вказаної концепції та підвищення рівня правової охорони інформаційної безпеки України можна, зокрема, було б доповнити КК ст. 328-1 «Розголошення публічної інформації» наступного змісту:

«1. Розголошення публічної інформації всупереч встановленому у законі порядку та вимог щодо відомостей з обмеженим доступом, за відсутності ознак державної зради або шпигунства – карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Те саме діяння, вчинене представником органів державної влади або місцевого самоврядування –

карається позбавленням волі на строк від трьох до восьми років позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Те саме діяння, що привело до настання тяжких або особливо тяжких наслідків –

карається позбавленням волі на строк від шести до п'ятнадцяти років позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю на строк до трьох років».

Таким чином, проведений аналіз тих джерел, що мають безпосереднє відношення до діяльності, які стосуються інформаційної безпеки, дозволяє зробити висновок про наявність у сьогоднішній Україні конкретної прикладної та кримінально-правової проблеми, що має бути вирішена й на доктринальному рівні, зокрема й шляхом проведення комплексних наукових досліджень, спрямованих на її вирішення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 16. Ст. 93.
2. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Карчевський М. В. Основні проблеми кримінально-правового регулювання у сфері інформатизації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. Е. О. Дідоренко. 2017. № 3. С. 67–78.
4. Луценко Ю. В. Кримінальні та процесуальні аспекти звільнення від кримінальної відповідальності за злочини, підслідні органам безпеки. *Наше право*. 2018. № 2. С. 96–104.
5. Мозоль С. А. Інтегративні властивості кримінальної безпеки в структурі кримінологічних знань. *Європейські перспективи*. 2018. № 1. С. 105–112.
6. Бабенко А. М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський часопис*. 2021. № 1. С. 14–22.
7. Зачиней-Заболотенко З. А. Визначеність VS невизначеність кримінального законодавства України. *Право України*. 2020. № 2. С. 67–80.
8. Зачиней З. А. Результати негласних слідчих (розшукових) дій як доказ незаконного використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових обов'язків. *Eurasian Academic Research journal*. 2017. № 11(17). С. 8–15.
9. Головкін Б. М. Про детермінацію злочинності. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 274–280.
10. Шепітько М. В. Юридико-психологічні передумови формування системи протидії злочинам проти правосуддя, які вчиняються слідчим або прокурором. *Питання боротьби зі злочинністю*. Харків : Право. 2018. Вип. 35. С. 145–155.
11. Луценко Ю. В. Поняття та зміст воєнної безпеки України у світлі сучасних викликів та загроз. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2018. Вип. 137. С. 33–47.
12. Vladyslava S. Batyrgareieva, Andriy M. Babenko, Alina V. Kalinina. Energy Infrastructure Objects Ukraine as Public Health Threat: Criminological Analysis. *Wiadomości Lekarskie*. 2019. № 12. P. 2434–2440.
13. Таволжанський О. В. Кримінологічний аспект кіберзлочинності у сучасних умовах. *Журнал східноєвропейського права*. 2016. № 31. С. 80–86.
14. Батригареєва В. С., Бабенко А. М. Аналіз сучасної кримінологічної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 1. С. 39–54.
15. У Раді розповіли, скільки депутатів перебувають за кордоном у час війни. [Radiosvoboda.org](https://radiosvoboda.org).
16. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314.
17. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Кримінально-правове поняття «інші тяжкі наслідки» : проблеми тлумачення та вдосконалення законодавства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 162–170.
18. Вознюк А. А. Корупційні кримінальні правопорушення : концептуальні проблеми в контексті реформування кримінального законодавства України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2(20). С. 21–32.
19. Працівниця ДСНС закликала Геращенко не публікувати інформацію, яку використовує ворог. URL: <https://Jb.ua>society>2022/03/14>.
20. Посол Андрій Мельник – недипломатичний дипломат у Берліні. URL: <https://www.dw.com>posol-andrii.amp.dw.com>.
21. Бутусов проти Зеленського, війна проти РФ, оборона України / Червона лінія. [Espeso.TV](https://www.espeso.tv).
22. Правові засади діяльності журналістів в Україні : роз'яснення Міністерства юстиції України від 04.10.2011 № 0062323-11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. <http://detector.media>article20...>
23. Уроженки України та Росії пронесли хрест за присутності Папи Франциско. URL: <https://www.dw.com>urodzenky>.
24. Кваша О. О. Значення філософської категорії причинності у кримінально-правових дослідженнях : традиції та сучасність. *Правова держава*. 2017. Вип. 28. С. 333–340.